

Makale Gönderim Tarihi 07.05.2019 – Makale Kabul Tarihi 23.06.2019

Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi

Journal of Social And Cultural Studies

www.toplumvekultur.com

MASALLARDAKİ HEDİYELEŞMENİN TOPLUMSAL CİNSİYET BOYUTU¹

Gizemnur BAŞARAN²

Öz

Kültür tarafından kadın ve erkeğe yüklenen toplumsal cinsiyet rollerinin her alanda bireyler üzerinde etkisi vardır. Peki, bu etki geleneksel bağlamda masallar üzerinde kendini nasıl göstermektedir? Bu soruya cevap bulabilmek amacıyla 370 Türk masalı incelenmiş ve masallarda geçen hediyeleşme motifi tespit edilmeye çalışılmıştır. Ulaşılan hediyeleşme motiflerinden hareketle toplumsal cinsiyet rollerinin hediyeleşme geleneği üzerindeki etkileri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Çalışmada öncelikle hediye, toplumsal cinsiyet, toplumsal cinsiyet rolleri ve masal türü ile ilgili bilgiler verilip devamında masallarda tespit edilen hediyeleşme motifleri bulunduğu bağlam içerisinde gösterilmiştir. Çalışmanın son kısmında ise metinlerde geçen hediyeleşme toplumsal cinsiyet bağlamında ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet, Hediye, Masal, Toplumsal Cinsiyet Roller

GENDER SIZE OF GIFTING IN TALES

Abstract

Gender roles for women and men uploaded by culture have an impact on individuals in every field. So how does this affect manifest itself in fairy tales in the traditional context? In order to find an answer to this question, 370 Turkish fairy tales were examined and the gift motif in the fairy tales tried to be determined. From gifted motifs to be reached, the effects of gender roles on the tradition of gifting were tried to be revealed. In the study, firstly, information about gift, social gender, gender roles and type of fairy tale is given and then, gifting motifs identified in tales are shown in the existing context. In the last part of the study, the giftings in the texts were discussed in terms of the gender of society.

Keywords: Gender, Gift, Fairy Tale, Gender Roles

¹ Bu makale yazarın yüksek lisans tezinden hazırlanmıştır.

² Kırıkkale Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Programı Öğrencisi, gizemmsrn@gmail.com

Giriş

Yazılı kaynaklarda hediye veya zaman zaman onun yerine kullanılabilen armağan kavramı ile ilgili pek çok bilgi mevcuttur. Türk Dil Kurumu'nun 'Türkçe Sözlük' ünde (1998: s. 135) armağanın tanımı "1. Birini sevindirmek, mutlu etmek için verilen şey, hediye. 2. Ödül. 3. Bir bilim adamının emek verdiği dalda onu anmak için hazırlanan bilimsel eser. 4. mec. Bağış, ihsan." olarak verilirken hediye kelimesi "armağan" 1998: s. 975) şeklinde ifade edilmektedir. Bu tanımlara ek olarak hediye; lütuf, ihsan, ödül (Tuğlacı, 1983: s. 1040); hibenin bir türü (Bardakoglu, 1998: ss. 151-155; rüşvet (1985: s. 132); andırcı, bahşış, yağma, yadigâr (1963: ss. 144,386, 3604) gibi farklı şekillerde de tanımlanmaktadır. Çalışmada tanımlarından hareketle hediyeler, metinlerde hediye olarak görülen unsurları daha net tasnif edebilmek adına, niteliklerine göre şu şekilde tasnif edilmiştir:

- 1- Andaç, bergüzar, hatıra, hediye ve yadigâr: Bu tip hediyeler bir kişiyi ya da bir olayı hatırlatan özellikler taşımaktadır.
- 2- Adak: İstenilen bir şeyin elde edilmesi sonucunda vaat edilen hediyeleri bu kapsamda ele almak mümkündür.
- 3- Bağış, ihsan, hibe, lütuf: Bu tip hediyeler maddi ve manevî anlamda karşılığı beklenmeyen iyilik ve yardım amacıyla verilen hediyelerdir.
- 4- Bahşış, müjde, ödül: Hediye kavramını açıklarken çok sık kullanılan kelimelerdir. Hediyein özelliklerinden olan karşılık beklememe ilkesi burada geri planda kalmaktadır. Yapılan bir şeye ya da getirilen bir habere karşılık verilen hediyeler bu gruba girmektedir.
- 5- Rüşvet: Hediyein tanımlarına bakıldığında çoğunlukla karşılıksız olarak verilen bir şey olarak görülür. Fakat rüşvette bu durumun aksine yapılan veya yapılacak olan bir işe karşılık hediye verilir. Bir işi etiğe aykırı şekilde yaptırmak için verilen hediyeler bu başlık altında ele alınacaktır.

Geçmişten günümüze her toplumda var olan, toplumun gelenek ve göreneklerine göre şekillenen ve evrensel bir nitelik taşıyan hediyeleşmenin Türk kültüründe özellikle dört kategoriye ayrıldığı görülmüştür. İlki geçiş dönemleri (doğum, düğün, ölüm), ikincisi dini bayramlar, üçüncüsü mevsimlik bayramlar (Hıdırellez, nevruz, saya, çiğdem), dördüncüsü ve sonuncusu da sevgililer günü/anneler-babalar günü, öğretmenler günü ve yılbaşını kapsayan özel günlerdir. Bu özel günlerde gerçekleştirilen hediye alışverişlerinde bireye yüklenen toplumsal cinsiyet rollerinin etkisi olduğu görülmektedir. Toplumsal cinsiyet kavramı, sosyal ve kültürel anlamda kadından ve

erkekten beklenen rolleri ifade etmektedir (Bhasin, 2003: ss. 2-3). Cinsiyet ve toplumsal cinsiyeti ayıran en belirgin fark ise birinin doğuştan gelmesi, diğerinin ise sonradan kültür etkisiyle oluşturulan bir olgudur.

Rol, çeşitli çalışmalarda belli bir toplumsal duruma ilişkin olarak beklenen davranışlar veya belli bir toplumsal durumdaki kişiden beklenen işlemlerle onun gerçek edimlerinin toplamı veya belli bir toplumsal duruma ilişkin gerçek davranış kalıpları ya da beklenen davranış kalıpları gibi farklı ifadelerle tanımlanmıştır (Tan, 1979: s. 158; Akt. Vatandaş, 2007: s. 33). Rol kavramının tanımı yapılırken dikkat çeken nokta rollerin toplumsal olarak beklentileri karşılama gerektiği düşüncesidir. Toplumsal cinsiyet rolleri de bireylerin kadın ve erkek olmalarına bağlı olarak, nasıl davranmaları gerektiğiyle ilgili toplumun beklentileri şeklinde açıklanabilecek bir kavramdır.

Kadın ve erkek daha dünyaya gelmeden belli bir kalıba sokulmaktadır. Kız çocuklar için pembe kıyafetler ve oyuncak bebekler alınırken, erkek çocuklar için mavi kıyafetler ve oyuncak olarak arabalar alınması bu rollerin kalıplaşmış olduğunu gösteren en güzel örnektir. Bunu takip eden süreçte kız çocukları ev içi işleri kapsayan mutfak ve temizlik araç gereçleri gibi çeşitli oyuncaklarla oynarken, erkek çocukların daha çok ev dışı işleri kapsayan silah, kılıç, ok gibi savaş malzemeleri ile oynamaları da yine rollerin kalıplaştığının bir göstergesidir. Söz konusu toplumsal kalıp yargılara göre herhangi bir insanla ilgili beklentilerin neler olacağı, doğrudan cinsiyete bağlıdır. Buna göre erkeklerden güçlü olmaları, ailelerini geçindirmeleri, çevre üzerinde belirli bir etkinlik ve kontrol sağlamaları; kadınlardan ise sabırlı, anlayışlı olmaları, evi çekip çevirmeleri ve insan ilişkilerini düzenlemeleri beklenmektedir (İmamoğlu, 1991: s. 832). Yüklenen bu rollerin etkisi her alanda olduğu gibi hediyeleşme de kendini göstermektedir.

Masal, Anonim Halk Edebiyatı mahsullerinin en yaygın olan türlerinden birisi olarak görülmektedir. Boratav (1969: s. 80), masalı; “Nesirle söylenmiş, dinlik ve büyüklük inanışlardan ve törelerden bağımsız, tamamıyla hayal ürünü, gerçekle ilgisiz ve anlattıklarına inandırmak iddiası olmayan kısa bir anlatı” şeklinde tanımlamaktadır.

Genellikle yaratıcısı belli olmayan masalların dili sade, içeriği ise oldukça yoğundur. Diğer türlerdeki gibi uzun uzun betimlemelere yer verilmezken olağanüstü olaylar oldukça sık şekilde görülebilir. Şükrü Elçin (2004: s. 369), bu türün anlatıcısının daha çok kadınlar olduğunu söylemektedir. Masallarda zaman ve mekân çoğunlukla belirsizdir. Fakat bazı masalarda Hint, Çin, Maçın gibi klasik masal mekânlarıyla birlikte bilinen mekânlara da yer verilmektedir (Öcal, Ekici vd., 2010: s. 150). Masalların kahramanları insanlar, hayvanlar, eşyalar ya da hayali varlıklar olabilir. Masallarda iyilik ve kötülük, güzellik ve çirkinlik, zenginlik ve yoksulluk gibi birbirinin zıttı

olan şeylerin mücadelesi anlatılır. Çoğunlukla mutlu sonla biterken masalın sonunda daima iyiler kazanır ve kötüler cezalandırılır.

Masallarda geçen hediyeleşme geleneğini tespit etmek amacıyla Taşeli Masalları (Alptekin, 2002), Erzurum Masalları (Seyidoğlu, 2006), Masallar ve Eğitimsel İşlevleri (Yavuz, 2002), Az Gittik Uz Gittik (Boratav, 1969) ve Zaman Zaman İçinde (Boratav, 2009), Gümüşhane ve Bayburt Masalları (Sakaoğlu, 2001), Elazığ Masalları (Günay, 2011) temel kaynaklar olarak kullanılmıştır. Toplamda 370 masal incelenmiş ve bu tür içindeki hediyeleşme geleneği ve bu gelenek çerçevesinde verilip alınan hediyeler tespit edilmeye çalışılmıştır.

1. Masallarda Hediyeleşme

1.1. Andaç, Armağan, Bergüzar, Hatıra, Hediye ve Yadigâr

Tanıımı gereği bir kişiyi hatırlatma niteliğine sahip olan hediyeler, masalarda zaman zaman birbirini seven ve herhangi bir sebeple ayrı kalmış çiftlerin birleşmesine vesile olan araçlar haline gelmişlerdir. “Gül ile Sinaver” masalında (Sakaoğlu, 2001: s. 455) hatıra olarak verilen yüzük tam olarak böyle bir görev üstlenmiştir:

“Kızın güzelliği karşısında dayanamayan kaptan bu emri yerine getirmeye çalışır. Kalkıp bir sandık yaptırır, doktor da raporu verir. Sinaver’i sandığın içine koyarlar. Fakat kız kaptandan habersizce yüzüğünü Sinaver’e verir:

“Al, bu benden sana yadigâr olsun, sakın kimseye verme, sakla. İnşallah bu yüzük bizi aydınlığa çıkarır.” (Sakaoğlu, 2001: s. 455)

“Padişahın Kızının Ahlaksızlığı” (Alptekin, 2002: ss. 432-433) adlı masalda da bir önceki masalda olduğu gibi hatıra amacıyla alınan nesnelere daha sonra kahramanların birleşmesi için birer araç olacaktır. Bu nesnelere yüzük ile mendildir ve şu şekilde görülmektedir:

Analığı kızın bir gün geliniğini geydiriyor, telini, tacını, duvağını, elmasını dakıyor. Altın bir tepsinin üzerine bir çerez goyar. Padişahın oğlunun odasına goyar. Padişahın oğlu gecedan keyri geliyor:

“Allahım düşüm mü, işim mi, garanlık odada pır pır bir dünya güzeli kız nedir acaba?”

Analığı gıza diyor ki:

“Sabaha gadar yatma, her geldiğinde oğlandan bir şey getir.”

O gün de oğlan gıza bir yüzük veriyor. İkinci gün analığı gıza bir pembe elbise geydiriyor, üçüncü gün mavi bir elbise geydiriyor, tekrar oğlanın evine vardığında, oğlanın mendilini alıp geliyor. Ondan sonra da getirmiyor. (Alptekin, 2002: 432-433)

“Benli Dilber” (Alptekin, 2002: s. 278) adlı masalda hatıra olarak alınan nesnelere arasında yüzük şu şekilde geçmektedir:

Periler gederler dağlarda gezerlermiş, akşam gelirler padişaha hizmet ederler yatarlarmış. Bir gün padişah ordan galkıyor, uçuyor doğru Hint padişahının gonağının başına gonağın. Sarayda bir delik varmış, ordan ışık sızarmış, o delikten aşağıya inmiş. Periler padişahının adını Bahtiyar goymuşlar. O delikten odaya iniyor gızı bir öpüyor, bir seviyor gızı o fakat heç uyanmamış. Gızın barmağındaki yüzüğü alarak doğru gidiyor. (Alptekin, 2002: s. 278)

“Padişahın Oğluyula Hizmetkârı” (Alptekin, 2002: s. 394) adlı masalda hatıra olarak verilen nesnelere birbirlerini seven çiftler tarafından karşılıklı olarak verilmiştir. Verilen hediyeler ise sırasıyla yüzük ve altın tarak olarak şu şekilde görülmektedir:

“Gız gendi odası sanırmış. Biraz öyle böyle gonağıştuktan keyri, gız bakmış ki gendi odası değil, oğlanın odası olduğunu anlamış. Daha sonra oğlana bir yüzük vermiş, oğlan da buna altın darak vermiş. (Alptekin, 2002: s. 394)”

“Şah İsmail” (Alptekin, 2002: s. 446) adlı masalda birbirinden ayrı kalmak zorunda olan çiftler arasında hatıra amacıyla verilen ilk hediye, sevgililer arasında nişan olarak kabul edilen mendildir. İkinci hediye ise taraktır ve şu şekilde görülmektedir:

Gıza Şah İsmail bir mendil vermiş. Gız da oğlana bir darak vermiş. Hatıra olarak birbirlerinden bunları alırlar ve ayrılıp gederler. (Alptekin, 2002: s. 446)

“Ağlayan Nar ile Gülen Ayva” (Alptekin, 2002: s. 452) adlı masalda da hatıra olarak verilen hediye mendildir ve fakat burada bir önceki masaldan farklı olarak ayrılığı simgelemektedir:

Keçe külahlı geymiş, heç kimse bunları görmemiş. Girmişmiş, o günkü peri padişahının oğlu gızı getirmiş evde gonağırlarmış. Gız diyormuş ki:

“O oğlanın elinden gurtuluş yok, yüzde yüz beni alacak, şu mendilim yadigârım olsun.” (Alptekin, 2002: s. 452)

Masalarda padişahlara verilen hediyelerde, padişahın verilen hediye karşılık vermesi gerektiğini düşünmesi, Mauss’un “alınan hediye karşılığının verilmemesi kişiyi aşağı bir konuma iter” düşüncesinin somut bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Verilen hediye, veren kişiye ait özellikleri yansıtmaktadır. Masalarda özellikle padişahların, hediye verirken dikkatli davrandıkları ve aldıkları hediye daha değerli olan hediyeler vermeye çalıştıkları görülmüştür. Bu bağlamda “Çiftçi Mehmed Ağa” (Boratav, 1969: ss. 287-289), “Ahmet Ağazade Mehmet Ağa”

(Alptekin, 2002: 299-301) ve “Ahmet Bezirgân” (Seyidoğlu, 2006: ss. 345-346) adlı masallar örnek olarak gösterilebilir. Adı geçen masallarda kahraman tesadüfen değerli hediyeler bulur ve bu hediyeyi yine tesadüfen orada bulunan kervancı başı veya bezirgâna vererek gittikleri yerin padişahına hediye etmesini söyler. Hediyeleri alan ve çok değerli olduğunu gören padişahlar, kendilerine hediye edilen nesne kadar değerli olduğunu düşündükleri cariyeye, halı, inci, mercan, zümrüt, platin, para, kızları veya kız kardeşleri gibi şeyleri alınan hediye için karşılığı olarak gönderirler. Çiftçi Mehmet Ağa masalı dışındaki masalların sonu mutlu şekilde biter. Bu masallarda dikkat çeken bir konu da hediye olarak kadınların verilmesidir. Kadınların akrabalık ilişkilerini geliştirmek ve savaşları engellemek için ilk çağlardan beri mübadele edilmesi ve en değerli armağan olarak görülmesi (Akay,1999: s. 33; Mauss, 2011: ss. 221-223; Reed, 2003: ss. 133-134) aslında onun araçsallaştırıldığını ortaya koymaktadır. Adı geçen üç masalda da kadınlar hediye edilerek hem hediye alış verilişinde üstünlük sağlanmak istenmiş hem de akrabalık ilişkisi kurulmaya çalışılmıştır. Kadına, hediye için işlevlerinden birisi olan ilişkileri pekiştirip geliştirme görevi yüklenmiştir. Bu masallar hediyeleşmenin her ne kadar isteğe bağlı gibi gözükse de altında dile getirilmeyen bir zorunluluk yattığının, hiçbir şeyin karşılıksız olamayacağının bir göstergesidir.

Günümüzde herhangi bir sebeple gidilen şehirlerden eş, dost veya akrabaya hediye getirilmesi bir gelenek haline almıştır. “Yatalak Mehmet” (Boratav, 2009: s. 142) adlı masalda bu durumun günümüze özgü olmadığı eskiden beri sürüp gelen bir gelenek olduğu şöyle görülmektedir:

“Günün birinde varacakları memlekete varırlar. Tüccarlar alışverişlerini yaparlar. Mehmet de anasına, misafirlerine hediyeler alır. İşleri bitince gene yola düzülürler, bir ay sonra memleketlerine gelirler. Mehmet de evine varır, hediyeleri anasına, misafirine dağtır. (Boratav, 2009: s. 142)”

Doğum için verilen hediyeler masal metinlerinde de görülmektedir. Verilen hediyeler ailesinden uzakta olan kahramana ait nesnelere aittir. Kahraman herhangi bir sebepten dolayı ailesinden uzakta kalmıştır ve çocuklarının doğumunda yanlarında olamamıştır. İlerleyen zamanlarda gerçekleşecek olan kavuşmada doğduktan sonra çocuğa verilen hediyeler, çocuğun aileden olduğunun ispatı için kullanılan araçlar olarak görülmektedir. Masalda hediye olarak verilen elmaslı maşallah, hamayıl ve incili evre bu özelliğe sahip hediyelerdir:

“Anneciğim karımla doğacak evladım sana emanet” der bırakır gider.

Günü, saati gelir, ocuk doğar. Tosun gibi bir oğlan evladı. Valide sultan ne yapacağını şaşırır. şehzadenin bir elmaslı maşallahı varmış, getirir çocuğun başına takar.

[...]

Vakti saati gelir, Sitti Nusret bu sefer de bir oğlan doğurur. Valide Sultan bu defasında, Şehzadenin bir hamayılı varmış, çocuğun boynuna onu takar.

[...]

Ferdası sene Şehzade gene Hicaz'a gider. Bu defa Sitti Nusret güzel bir kız dünyaya getirir. Valide Sultan çocuğu kucığına alır... Şehzadenin incili bir çevresi varmış, onu yüzüne örter; kucığında sımsıkı tutarmış, gene korktuğu başına gelmesin diye. (Boratav, 2009: ss. 184-185)

1.2. Adak

İncelenen masalarda adak türüne ait herhangi bir hediyeleşme motifine rastlanılmamıştır.

1.3. Bağış, İhsan, İkram, Hibe, Lütuf

Masalarda bu tarz hediyeler, verilecek olan kişinin olumlu davranışlarına karşılık veya maddi durumunun kötü olmasından dolayı verilir.

“Dul Kadının Oğlu” (Günay, 2011: s. 167) adlı masalda kahramanın yaptığı iyilikler karşısında aldığı hediyeler şu şekilde görülmekte olup tanım gereği lütuf sınıfına girmektedir:

Ağa bakar Hasan durmuyor, tutar bir terki altın, bir gümüş hançer, bir filinta, bir de yamçı verir, bir de yavuz atını verir. (Günay, 2011: ss. 167)

“Fakir Adam” (Günay, 2011: s. 172) adlı masalda kahramanın maddi durumu kötü olan bir kişiye yardım etmek amacıyla yaptırdığı hediye şu şekilde görülmektedir:

“Padişahın oğlu büyük bir ekmek yaptırıyor, içine halis elmas altın dolduruyor. Diyor ki:

“Kardeşim, bunu al evine götür. Ekmek diye başkasına da verme.” (Günay, 2011: s. 172)”

“Yaban Tezeği” (Günay, 2011: s. 276) adlı masalda ise ihsana örnek şu şekilde görülmektedir:

“Kim o?”

“Allah rızası için bir sadaka ver.”

Kız gitmiş, küpleri çinileri her yeri aramış, dolaşmış, bir yemeklik mercimek bulmuş. Bu mercimeğin arısını o ihtiyara vermiş.” (Günay, 2011: s. 276)

“Eşmanip” (Yavuz, 2002: s. 181) adlı masalda kahramanın hem iyilik yapmak ve yardım etmek hem de aradığı kişiyi bulmak amacıyla bağışta bulunması şu şekilde görülmektedir:

Yol hazırlıklarını tamamlayan kız, yanına iki heybe altın alıp, bir ata binerek yola çıkmış. Gide gide bir şehre varmış ve orada bir fırın yaptırıp herkese, parasız ekmek dağıtmaya başlamış. (Yavuz, 2002: s. 181)

Hediyenin işlevlerinden olan yardımlaşma, dayanışma ve ilişkileri pekiştirme bu masalarda kendini belirgin bir şekilde göstermektedir.

Evlenme aşamalarındaki ritüeller armağanla ilişkili olduğundan (Özünel, 2013: s. 63) diğer türlerde olduğu gibi masal türünde de evlilik aşamasında çeşitli hediyeler verildiği görülmektedir. Masalarda bu süreçte görülen ilk hediyeleşme örneği kız istemeye gidilirken kıza götürülen hediyelerdir. “Papağan” (Boratav, 1969: ss. 147-151) ve “İlik Sultan” (Boratav, 1969: ss. 235- 238) adlı masalarda kahraman bir kıza âşık olur ve kıza istemesi için annesine baskı yapar. Anne her iki masalda da kıza üç kez istemeye gider. Bu esnada götürdüğü hediyeler ilk masalda sırasıyla “bir çift kıymetli bilezik, pırlanta taç ve kelâm-ı kadim” olarak görülmektedir. İkinci masalda götürülen hediyeler ise “pırlanta taç, pırlantalı yakutlu elmastıraş bir ayna ve Kur’an” olarak görülmektedir. İstenilen kız her iki masalda da hediye olarak Kur’an’ı kabul eder.

Masalarda kahramanlar mutlu sona ulaşmak için çeşitli engellerle karşılaşır. Söz konusu evlilik olduğunda ise karşılaşılan engel istenilen başlığın kahramanı zorlayıcı niteliklere sahip olmasıdır. “Muradına Nail Olmayan Dilber” (Seyidoğlu, 2006: s. 176) adlı masalda kız tarafından başlık olarak istenilen hediye şu şekilde görülmektedir:

Kız: “Alırım ama benim de sizin oğlunuzdan bir isteğim var. Halep köprüsünün üstüne elmaştan saçaklar yaparsa ben onu alırım. Git oğluna danış, ona göre beni iste.” (Seyidoğlu, 2006: s. 176)

“Balıkçı Güzeli” (Günay, 2011: s. 286) adlı masalda kahraman kıza babasından istemiş ve baba da kızını vermek için başlık olarak “kırk katır yükü altın” istemiştir:

“Kırk katır yükü altın getirip benim hazineme boşaltacaksın, kıza alıp götüreceksin. Yapabilirsen kıza alırsın, yapamazsan ne ben seni gördüm ne sen beni gördün.” (Günay, 2011: 286)

Masalarda başlık istenirken amaç kıza isteyen kahramanın zorluklar karşısında neler yapabileceğini görmektir. Hediyenin maddi değerinden ziyade manevi anlamı önem kazanmaktadır. “Sıçan Çocuk” (Günay, 2011: s. 259) adlı masalda kahramandan başlık olarak istenilenler şu şekilde görülmektedir:

“Benim üç şartım var, eğer yerine getirirseniz vereyim. Biri benim evimle senin evin arasında öyle bir çeper çekilecek ki yılan bile geçemeyecek kadar sık olacak. İkinci şartım, benim sarayımın karşısında benim sarayımdan daha yüksek bir saray olacak, gölgesinde benim sarayıma güneş gelmeyecek. Üçüncü şartım da, bir tabak yemek olacak bir cemaat yiyecek, yemek kurtulmayacak.” (Günay, 2011: s. 259)

“Avcı Mehmet’in Oğlu” (Günay, 2011: s. 282) adlı masalda da başlık olarak istenilenler yine kahramanı zorlayacak niteliklere sahiptir:

“Oğlum, dört şartım var. Eğer o dört şartı yerine getirebilirsen sana kızımı vereceğim.”

“Nedir?”

“Birincisi, benim konağımı buradan kaldırılıp şu dağın üzerine konacak; ikincisi, kırk kazan yemek pişirteceğim hepsini bir adam yiyecek; üçüncüsü de, yere bir kile darı serpeceğim, bir adam oynayacak, dördüncüsü, bir salkım üzüm de sabah namazının üzerine benim önümde bulunacak.” (Günay, 2011: s. 282)

Son olarak “Üç Şart” (Yavuz, 2002: ss. 341- 342) adlı masalda kahramanın gücü ve cesaretini ispatlaması için istenilen başlık şu şekilde görülmektedir:

“Padişah da ona kızını vermek için üç şart koşmuş. İlk şart olarak delikanlıdan, ülkeyi rahatsız eden, gözü kanlı bir devî öldürmesini istemiş. [...] Padişahın ikinci şartı, devlerin şimşir tarağının kendisine getirilmesiymiş. [...] Padişah üçüncü şart olarak da devlerin aynasını istemiş.”(Yavuz, 2002: s. 341- 342)

Meltem Santur’un (2004) verdiği bilgilere göre, güveyin gerdeğe girdiği gece, gelinin duvağını açmadan önce “yüz görümlüğü” adıyla bilinen adet gereğince bir hediye vermesi yaygın bir gelenektir. Bu hediye gerdek gecesi gelini konuşturmanın tek yoludur. “Allah Kerim, Padişahın Oğlu Erim” (Boratav, 1969: s. 276) ve “Yaşlı Kadınlar” (Sakaoğlu, 2001: s. 439) adlı masalarda bu gelenek şu şekilde görülmektedir:

Akşam oluyor, lambalar sönüyor. Oğlan gerdeğe giriyor. Kız diyor ki “Şehzadem, bizde âdet, bir hatıra olarak ilk gece geline bir hediye verirler.” Oğlanın parmağında yakut bir yüzük varmış, onu çıkarıp kızın parmağına takıyor. Neyse, yatıyorlar. (Boratav, 1969: s. 276)

“Bizim usulümüzde peşkeş olarak bir kırmızı altın verirler de gelinler yüzlerini öyle açarlar, vermezsen ben de açmam.”

“Olsun, al sana kırmızı bir altın.” (Sakaoğlu, 2001: s. 439)

1.4. Bahşış, Müjde, Ödül

Masallarda en sık görülen hediyeleşme türü ödüldür. Yapılan bir kahramanlık sonucu verilen ödül “Erler-Karısı’na Koca Olmağa Giden Keloğlan” (Boratav, 1969) masalında görülmektedir. Keloğlan herkesin korktuğu Dev-Karısının ölümüne sebep olur ve o öldükten sonra kulaklarını kesip yanına alır. Bunu duyanlar önce Keloğlan’ı tebrik ederler sonra da hem ödüllendirmek için hem de yaptığı için karşılıksız olmadığını göstermek için bahşış ve hediyeler verirler (Boratav, 1969: s. 68).

Elazığ Masalları ve Propp Metodu (Günay, 2011: s. 92) adlı eserde yer alan “Müezzın” adlı masalda ödül örneği görülmektedir. Masalın kahramanı olan hocanın memleket dışına çıkması gerekir ve giderken üç kızını da dışarı çıkmamaları konusunda tembihler. Fakat bu tembihe iki büyük kız kardeş uymaz yalnızca küçük kız kardeş uyar. Ve bunun sonucunda masalın sonu şu şekilde biter:

İki büyük kızını ve müezzini öldürtüyor, küçük kızına malını mülkünü bağışlıyor, yiyip içip muratlarına geçiyorlar. (Günay, 2011: s. 92)

“Fesliğenci Kızı” (Boratav, 2009) adlı masalda Fesliğenci Kızı bir Bey-oğluna âşık olur ve onun gideceği ülkelere o gitmeden önce gidip çadır kurar. Erkek kılığında girip Bey-oğlunu gittiği her ülkede bir misafır gibi karşılar. Bir süre muhabbet ettikten sonra satranç oynarlar. Verilen hediyeler daha sonra kahramanların birbirini tanıyıp kavuşmasında bir vesile olacaklardır. Kahramanların birbirlerine ödül olarak verdikleri hediyeler şu şekilde görülmektedir:

Götürür kahveyi. Oturlar... Hoş beş sohbetten sora, o vakitler satranç oynarlarmış, geçerler satrancın başına. Beyin oğlu der ki:

“Ben yenilsem bir altın hamayılım var, onu vereyim sana.”

Kız da:

“Ben yenilsem, bir güzel cariyem var, bir gece misafır vereyim sana.”

İlk oyunda beyin oğlu yenilir, çıkarır altın hamayalı verir. İkincide kız yenilir.

[...]

Gene kız koşar, elbiselerini değiştirir; olur bir delikanlı. Bey oğlundan önce o Çini denen yere varır çadırını kurar. Beyin oğlunu, Lebbi’deki gibi karşılar. Gene oturlar, satranç oynarlar. Bu sefer de, gene ilk oyunda Bey oğlu yenilir, bir altın saati varmış onu verir. İkincide kız yenilir. Akşam olunca giyinir, kuşanır, güya cariyeye olur, Bey oğlundan koyununa girer.

[...]

Hemen davranır, giyinir kuşanır, delikanlı kıyafetinde; Bey oğlundan önce o Hindistan denilen yere gider. Gene Bey oğlundan karşılar...

“Ne güzel tesadüf, burada da buluştuk...” der. Oturlar satranç oynamaya... Bey oğlu yenilince, bir ipekli poşusu varmış onu verir. İkincide kız yenilir, akşam cariyesini Bey oğluna misafir yollayacak... (Boratav, 2009: ss. 130-132)

“Ahu Melek” (Boratav, 2009) adlı masalda ise yapılan herhangi bir şeye karşılık olarak verilen ödülün bir torba altın olduğu görülmektedir:

“Canına sağlık, gözüne ışık, koluna kuvvet, ömrüne bereket, dizine takat... Bu çorba üç yüz altmış iki damarına yayıldı. Doldurun çöpçüye bir torba altın, der. Yarın bu çorbadan gene isterim.” (Boratav, 2009: s. 167)

“Topal Leylek” (Seyidoğlu, 2006: ss. 35-37) adlı masasında ise kahramana yaptığı bir işten dolayı ödül verilmektedir:

Evin beyi ve hanımı bunu hizmetçi niyetine kullanırlar. “Ne istersen verelim.” diyerek bütün varlıklarını ona verirler. Kız: “Ben hiçbir şey istemiyorum. Bana bir miktar para verin. Benim kocam var. Malı mülkü ne yapacağım?” der. Onlar da: “Gel seni oğlumuza alalım. Gelin yapalım.” derler. Kız: “Hayır olmaz. Ben onu kuyudan kardeşim niyetiyle çıkardım. Bana bir miktar para verin. Kocamın yanına gideyim.” der. Kızın heybesini doldururlar. Evlatları kurtulduğu için heybeyi altın parayla doldururlar. [...] Kızı el üstünde tutarlar, oğullarına almak isterler. Kız da : “Hayır, benim kocam var. Bana bir miktar para verin kocamın yanına gideyim.” deyince ısrar ederler. Kız: “Bana para verin. Kocama gideyim.” Der ve onlar da kıza heybe dolusu para verirler. (Seyidoğlu, 2006: ss. 35-37)

Yapılan işin karşılığı olarak verilen ödüller başka masalarda da görülmektedir. Ödül olarak verilen nesnenin çoğunlukla altın olduğu görülmektedir:

Derviş bunu görür ve bundan bir şey anlamaz, kapının önünde oynayan çocuklara: “Bu bina niçin böyle?” diye sorar. Çocuklar: “Buraya bir kız geldi, padişahla evlendi bir dervişin elinden kaçmış. Padişah da burayı böyle yaptırdı ki derviş gelirse buradan aşağı atıp parçalansın.” Derviş çocuklara bir avuç altın verir. (Seyidoğlu, 2006: s. 55)

Padişah hemen oğluna aslanı kesmesini söyler. Adamlarına da : “Boynundan bir mavi boncuk yere düşerse bize getirin. Kim getirirse bir kese altın vereceğim.” der. (Seyidoğlu, 2006: s. 173)

Padişah kızın kurtardığı oğluyla sarılıp ağlaşır. İki heybenin gözünü altın doldurup kıızı yolcu eder. (Seyidoğlu, 2006: s. 240)

Yukarıdaki masalarda ödül bir işi başarmanın sonucunda, farkında olarak ya da olmayarak yapılan iyiliğe karşılık veya sadece tanımı gereği herhangi bir şeye karşılık olarak verilmiştir. Bazı masalarda verilen ödüller padişahın geldiği için maddi olarak oldukça yüküldür. Bunun sebebi ise padişahın bulunduğu konumun diğer insanlardan daha yüksek bir konumda olması ve dolayısıyla gücünü, itibarını göstermek istemesindedir. Bu durum masalarda şu şekilde görülmektedir:

“Benim kızımı kim konuşturursa hem kızımı vereceğim, hem de yedi deve yükü altın vereceğim.” (Sakaoğlu, 2001: s. 281)

Bu oğlan bir gün avda bir hayvan vurur. Nasıl hayvan, onu bilemeyiz. Üstünün tüyü mercana benzer, kırk tülü tüyü var. Mücevher gibi parlıyor. Oğlan bu postu götürüp padişaha verir. O da lalaya emir verir:

“Lala, bunu hazineye götür, ne kadar para alırsa alsın.”(Sakaoğlu, 2001: s. 414)

“Aslan Ali” (Alptekin, 2002: s. 317) adlı masalda kızın aile fertleri kendilerini kurtaran kahramanın gücünden etkilenmiş, arada bağ kurmak ve böyle bir gücü karşılığın almamak amacıyla kız kardeşlerini ödül olarak vermişlerdir:

“Ama ağabeyler işde bu sizin yanınızdaki demir sobalı, sobasını vurdu bu binanın bir tarafını yıkdı. Fakat ben halimi anlatınca size yardımcı getdi, sizi buluşturdı ve siz de bunun haline çaresine bakın.”

O yedi gardaş:

“Bu gız gardaşımızı sana vereceğiz, sana nikâh yapalım, bu senin, bundan sonra senin hanımın olsun, biz seni, sen bizi tanıyalım.” (Alptekin, 2002: s. 317)

Masallarda müjdelik, diğer türlerde olduğu gibi sevgiliden ya da kayıp olan kişilerden haber getirildiğinde verilmektedir. Aşağıdaki masalarda verilen müjdelikler sırasıyla “bin lira ve bir tabak altın”dır:

Benli Bahri'nin geleceği gün yaklaştıkça kız da adeta bir düğün hazırlığı yapıyor. Kocasını gemiyle geleceğini. “Gemiye ilk görüp bana müjde getirecek olana bin lira bahş.” diye haber salıyor. Mahalleli artık tetikte, kim önce gemiyi görecektir, diye yarış ediyorlar adeta. (Boratav, 1969: s. 98)

Sabah olunca cariye kahvaltı getirirler, sofranın ortasına da bir tabak altın koyarlar. Köroğlu: “Kızım bu ne?” diye sorar. “Hanımın selam söyledi. Dedi ki, sağ olsun Hacı Ahmet'ten mektup getirdi, haber verdi. Bu onun hediyesi olsun ve yoluna devam etsin.” (Seyidoğlu, 2006: s. 242)

Aşağıdaki masalda yine kahramanın bulunması karşılığında müjdelik verilmiştir. Fakat burada diğer masalarda olduğu gibi verilen müjdeliğin ne olduğu net bir şekilde belli değildir:

Gözünü bağladılar, arabaya oturtular, annesi de beraber dükkâna gittiler. Dükkânın üzerine kara perdeler çekilmiş, üzerine Cevheri Firoş'u görüp bulana, bilmem ne kadar müjde mağazaları vereceğiz diye yazılar asmışlar. Dükkânı açtı oturdu, evine müjdeler gitti. Kurbanlar kesildi, sadakalar verildi, açlar doyuruldu, çıplaklar göğüldü, dünya tenge tenge gitti, Cevheri Firoş gelmiş diye. (Günay, 2011: s. 293)

Kimi zaman getirilen haber paha biçilemeyecek derecede güzeldir. Bundan dolayı verilecek olan hediye kişinin elinde olanların en iyilerinden birisidir. Bu durum aşağıdaki masalda şu şekilde görülmektedir:

Lala gidip gelir.

“Padişahım, müjdeler olsun, kaybettiğin küçük oğlan geldi. Müjdem ne vereceksin?”

“Ne istersen senin olsun. Filanca konaklar, filanca cariyeler senin olsun.”

“Allah senden razı olsun.” (Sakaoğlu, 2001: s. 421)

Bahşiş ise yalnızca bir masalda görülmüş olup gönüllü olarak yapılan yardımların karşılığında verilmiştir:

Yolda Aras kurutanın yerine gelince Aras kurutan, Allahısmarladık deyince üç marifeti bilen ona üç altın verir. “Benden sana hediye çok faydan oldu.” Biraz sonra Seyrek basanın yerine gelirler. Ona da üç altın verir. (Seyidoğlu, 2006: s. 133)

Ayak teri bir işi gördürmek için herhangi bir yere gönderilen kişiye hizmeti karşılığında verilen paradır. Bu durum “Dallan Reyhanım Dallan” (Günay, 2011) ve “Arif Yusuf” (Günay, 2011) masallarında şöyle görülmektedir:

“Ana karı, beni kandırma. O, padişahın oğlu. Beni niye kandırıyorsun? Doğrudan doğruya gel bana padişahın oğlu seni çağırıyor, de. Niye malını telef ediyor, neden tüccar dükkânı açıyor? Git, benden selam söyle, tüccar dükkânına gideceğim, yalnız bir çift elmas nalınla bir kalbur altın yollasın.” Kız beş lira kadına ayak teri parası veriyor. (Günay, 2011: s. 189)

“Yok, bir şey söyleme. Kapının arkasında bir taka var, o takadaki taşı kaldırırsın, oradan yüz lira inci parasını alırsın, beş lira da sütanneye ayak parası verirsin.” (Günay, 2011: s. 312)

1.5. Rüşvet

Masalarda rüşvet tanımına uygun bir şekilde yapılmaması gereken bir işi yaptırmada kullanılır. “Helvacı Güzeli” (Günay, 2011: s. 221) adlı masalda ailenin erkekleri, baba ve oğul, bir memlekete gitmeye niyet ederler. Giderlerken baba karısını ve kızını mahalledeki müezzine emanet eder. Müezzin zamanla kendisine emanet edilen kıza âşık olur. Fakat kız müezzine karşılık vermez. Müezzin de bu kıızı kandırması için bir yaşlı kadın bulur ve ona rüşvet verir. Bu durum masalda şu şekilde görülmektedir:

“Ben nasıl kandırırım, onlar ehli perde, dışarı çıkmazlar.”

“Al sana birkaç tane altın.”

“Ben sana kandırdım, inşallah.”

Kocakarı biraz dantel, çorap, lif, yazma tülbent alıyor, bir bohçaya koyuyor, bu kızın evine gidiyor. (Günay, 2011: s. 221)

“Köroğlu” (Seyidoğlu, 2006: 246) adlı masalda kahramanın, bir önceki masalda olduğu gibi, uygunsuz bir işi yaptırmak için rüşvet vermesi şu şekilde görülmektedir:

Dolaşır bahçenin kapısını bulur. Kapıda da nöbetçiler bekliyormuş. “Müsaade edin içeri gireyim.” “Hayır, bırakmayız.” derler. Hasan Bey bunlara bir avuç altın verir, hemen kapıyı açarlar. (Seyidoğlu, 2006: s. 246)

Aşağıdaki masalarda ise rüşvet haksız kazanç olarak şu şekilde görülmektedir:

“Ana, ana ne olur bizi içeriye al?”

“Benim yerim mi var sizi içeriye alayım, misafir edeyim?”

Arap cebinden bir avuç altın çıkardı, kadına verdi. Kadın altını görünce bunları içeri aldı. (Günay, 2011: s. 156)

“Nene karı bu gece ben senin evinde kalay, yerin yok mu?”

“Oğlum ben kim, ev kim? Bir kozmiğim/kulübe var, içinde ben kalırım, seni nereye alayım.”

“Nene karı, idare, al sana bir avuç altın.”

“Uy oğul, yer mi yok, gel başımın üzerinde var, hemen sen gel.” (Günay, 2011: s. 229)

“Ana karı, ne olur beni misafir etmez misin?”

“Oğlum, gözün kör mü, görüyorsun çıkırığın yarısı içerde yarısı dışarda. Seni nasıl misafir edeyim?”

“Ana karı, al sana bir avuç altın vereyim, beni misafir et.” (Günay, 2011: s. 253)

“Nine bize bir yer ver de garibiz yatalım.” “Eh toprak başına benim yerim ne arar ben sizi alayım da yatırayım.” “Nine al sana bir avuç altın biz garibiz iki üç gün sizde kalalım.” Hemen altınları görmesiyle gözleri parlar. (Seyidoğlu, 2006: s. 313)

Etik olmayan bir işi yaptırırken de rüşvet yine ön plana çıkmaktadır. Zaman zaman kiskançlıktan dolayı kötü bir işi yaptırmak için rüşvet verildiği de görülmektedir:

Kardeşleri bunu duyunca hemen gidip bir cadı kadın tutarlar. Cadı kadına bir avuç altın verirler: “Bu altına al nine. Eğer, kardeşimiz altın perçemli oğlanla inci dişli kız doğurursa onları

hemen köpek veya kedi yavrusuyla değiştir. Çocukları da pamuğa sarıp bize ver.” (Seyidoğlu, 2006: s. 104)

Kimi zaman hediye hile aracı olarak kullanılır (Demirel, 2007: s. 292). Aşağıdaki masalda da âşıkların kaçmak için verdikleri rüşvetin bu amaçla kullanıldığı şu şekilde görülmektedir:

Gız bi daa düşünür bunu naal yapacağız bunu derken oğlan der ki:

“Nöbetçilere bir gazan altın verdik miydi, uyuya galmışız kaçmışlar derler.” Padişahın gızına böyle böyle annattıymıydı, padişahın gızı eve gider. Ne gadar ziyneti varsa, ne gadar fiyatlı bohçalar varsa hepsini alır gelir. Neyse ikisi içeriye girerler. Nöbetçilere derler ki:

“Gelin buraya padişahın gızıyla bana müsaade edin, size şu gadar altın vereceğim.”

Bu sefer bekçiler derler ki:

“Onlara izin verelim bir saat içerisinde geri gelirler, biz de altını belişiriz.” (Alptekin, 2001: s. 398)

1.6. Olağanüstü Hediyeler

İncelenen masal metinlerinde en sık karşılaşılan motiflerden birisi çocuksuzluk motifidir. Çocuğu olmayan kişiler genellikle padişahlardır. Bu durumun sıkıntısını çeken padişah tebdili kıyafetle gezmeye çıkar. Çocuğu armağan eden tanrının aracısı olarak derviş ya da Hızır birdenbire masal kahramanının karşısına çıkar ve derdine derman olacak hediyeyi verir (Özünel, 2013: s. 62). Burada verilen hediye genellikle zürriyetin sembolü olarak kabul edilen elmadır. Dervişin padişaha verdiği bu elma olağanüstü bir hediyedir. Tanrının kuluna yardım etmek amacıyla gönderdiği bir lütuftur. Bu durum hediyelerin sadece insanlar arasında alınıp verilen bir nesne olmadığının tanrıdan da çeşitli vesilelerle insanlara hediye verebileceğinin bir göstergesidir. Bu duruma P. N. Boratav'ın (1969) Eşek Kafası, Umay Günay'ın (2011) Şah İsmail, Üç Nar, B. Seyidoğlu'nun (2006) Topal Leylek, Tasa Kuşu, Nar Tanesi, Melik Şah, Üç Turunçlar, Serencam, S. Sakaoğlu'nun (2001) Ne İdim, Ne Oldum, Ne Olacağım, M. H. Yavuz'un (2002) Şato adlı masalları örnek gösterilebilir. Bu masallardan bazıları aşağıda ele alınmıştır:

“Ne istiyorsun, çiftçi kardeş?” demiş. O da:

“Allah bana bir evlat vermedi. Canım sıkıldı da ‘oP dedim.” demiş. Arap cebinden bir elma çıkarmış:

“Al, bu elmanın yarısını sen ye, yarısını kann yesin. Allah size bir oğlan evlat verir.” demiş. Adam elmayı almış, bir de bakmış ki Arap ortadan kaybolmuş... (Boratav, 1969: s. 176)

“Padişahım, selamün aleyküm.”

Padişah selamını almadı, bir daha söyledi almadı. Üçüncü kere söyledi padişah duydu:

“Aleyküm selam.”

“Padişahım, selamımı neden almadın? Tanrı selamı alınmaz mı?”

“Ne Tanrı selamını alayım, ben de koca bir padişahım, hiç evladım yok.”

“Evin yapıla, sözünde durursan Tanrı sana evlat verir, sözünde durmasan vermez.
“Peki, ben sözümde duracağım.”
Derviş padişaha iki elma verdi. (Günay, 2011: s. 150)

Pınarın başında otururken bakar ki, ne atının izi ne de ayağının tozu olan bir derviş baba geliyor: “Selamünaleyküm.” der. “Aleykümselam, İbrahim Bey.” “Adımı bildin muradımı da vereceksin.” “Muradın neyse ben veririm.” “Benim muradım soyumun olmayışıdır.” Derviş buna bir elma verir. “Bu elmayı götür yarısını hanımın yesin yarısını da sen ye sizin çocuğunuz olur.” (Seyidoğlu, 2006: s. 142)

Padişah bir gün veziri ile otururken bir derviş gelip buna bir elma verir. (Sakaoğlu, 2001: s. 356)

“Tamam, sana iki tane elma vereceğim. Bunlardan birisini sen ye, birisini de karın yesin. Bu elmaları yedikten sonra iki çocuğunuz olacak. (Yavuz, 2002: s. 281)

Masallar içinde olağanüstü olayları barındırdığı için verilen hediyelerde de zaman zaman bu olağanüstülük görülmektedir. Özünel (2013: s. 64), verilen olağanüstü hediyelerle ilgili olarak “kahramanın karşılaştığı güçlükleri kendisine hediye edilen büyümlü nesnelere aşması zorluklar karşısında mistik bir hediye ile ödüllendirildiğinin göstergesidir” demiştir. Verilen olağanüstü hediyeler ise genellikle kahramanın atından gelen üç kıl, tüy veya karıncalar tarafından verilen üç teldir. Bu hediyeler kahramanın başı ne zaman sıkışsa ona yardımcı olacak hediyelerdir. “Hayırsız Kız” (Günay, 2011) adlı masalda verilen hediye üç kıl olarak görülmektedir:

“Beni artık sal, benden üç kıl al, ne zaman darda kalırsan o üç kılı birbirine sürt, ben hemen gelirim.” (Günay, 2011: s. 367)

“Padişahın Üç Kızı” (Seyidoğlu, 2006: s. 154) ve “Sırma Saç” (Seyidoğlu, 2006: 202) adlı masalları buna örnek olarak gösterilebilir:

“Mademki durmayı kabul etmiyorsun eğer gidersen ben sana bir tüy vereyim. Bu tüyümden al nereden başın sıkışsa kılını kılına sürt yak. Ben orada imdada yetişirim.” (Seyidoğlu, 2006: s. 154)

Karıncalar buna bir çift tüy verirler. Derler ki: “Başın sıkıştığı zaman bu tüyleri çek biz yetişiriz.” (Seyidoğlu, 2006: s. 202)

“Ahmet Şah” (Seyidoğlu, 2006: s. 217) adlı masalda ise verilen hediye üç tel olarak görülmektedir:

Karıncalar ordusu dolaşır, suyu geçecek yol bulamaz. Ahmet Şah elindeki odunla suya köprü yapar, karıncalar geçer. En arkadan da topal bir karınca gelir. Ona selam verir, konuşurlar. Karınca buna **üç tane tel** verir. Der ki: “Bir yerde sıkılırsan bu telin birini yak ben gelir sana yardım ederim.” Ahmet Şah biraz daha bakar ki, bir tek bacağı on kulaç olan bir adam geliyor. Ona da selam verir. O da der ki: “Selam vermeseydin seni yerdim ama bana selam verdin ben de sana dost oldum. Sana üç tel vereceğim. Ne zaman canın sıkılırsa tellerin birini yak ben sana yardım ederim.” (Seyidoğlu, 2006: s. 217)

“Ağlayan Narla Gülen Ayva” (Sakaoğlu, 2001: s. 312) ve “Avcı Mehmet’in Oğlu” (Sakaoğlu, 2001: s. 415) adlı masallarda ise olağanüstü hediye olarak görülen hediyeler kıldır:

“Sana sırtımdan birkaç kıl veririm, darlandın mı kılları birbirine çalarsın, ben hemen gelirim. (Sakaoğlu, 2001: s. 312)

2. Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Masalarda Hediyeleşme

Masal üreticisi ve tüketicisinin daha çok kadınlar olduğu bilinmekle birlikte tüm yazın türleri içinde geleneğe en çok bağlı kalınarak sürdürülen bir tür (Sezer, 2015: s. 110) olduğundan kültürel birikimi, toplumun duygu ve düşüncelerini, beklentilerini net bir şekilde görmek mümkündür. Toplumsal cinsiyet bağlamında hediyeleşmeyi ele almadan önce masalarda karşılaşılan kadın ve erkek tipleri ele alınacaktır.

Masalarda karşılaşılan kadın kahraman tipleri sırasıyla şunlardır: Mutluluğu yakalamak için uğraş veren, olayların gidişini yönlendiren akıllı, vefalı, özverili, direşken kadınlar; kıskanç, iftiracı kadınlar; kötü kalpli üvey anneler, büyücü kadınlar ve acımasız dev anaları; cinsel tacize uğrayan kadınlar; eşlerine ihanet eden kadınlar; yalan ve kurnazlıkla mutluluğa ulaşmak isteyen kadınlar; akılsız, beceriksiz, sağduyusuz kadınlar (Yavuz, 2002: ss. 61-62). Erkek kahraman tipleri ise şunlardır: Kadınlar tarafından yönlendirilen pasif erkekler; akıllı, becerikli, özverili, cesur, iyiliksever erkekler; kolayca aldatılabilen erkekler; hilekâr, kurnaz, açgözlü, kötü yürekli erkekler ve bilge ihtiyar erkekler (Yavuz, 2002: ss. 80-81). Kadın ve erkek tipleri karşılaştırıldığında; erkek kahramanların kadınlara nazaran daha becerikli olması gibi bir beklenti olduğu görülmektedir. Bunda geleneğin kadına ve erkeğe yüklediği rollerin etkisi vardır. Genel olarak kadının ve erkeğin mekânları, masallardan da anlaşılacağı üzere, iç ve dış mekân olmak üzere keskin bir çizgiyle ayrılmıştır. Kadınlardan kendilerine ait olan iç mekânda bulunmaları beklenirken; erkeklerden kamusal alanda hep en iyi şeyleri yapmaları beklenir. Kadının hâkim olması gereken alan ev içidir. Görevi ise namusunu koruyup bunun sürekliliğini sağlamaktır. Erkeğin hâkim olması gereken alan ise evin dışı yani kamusal alandır. Rolü ise karsını ve çocuklarını korurken bir yandan da kamusal alanda gerçekleşen kötülüklerle mücadele etmektir.

Yukarıda masallardaki hediyeleşme motifleri tespit edilirken bu kısımda ise ele alınan masalarda tespit edilen hediye motifleri toplumsal cinsiyet bağlamında incelenecektir.

Hatıra olarak verilen hediyeler arasında en sık karşılaşılan nesne yüzüktür. Bu nesne aynı zamanda kahramanların başına gelen kötü olaylardan sonra kavuşmalarını, kahramanların birbirlerini tanımalarını sağlayacaktır. “Gül ile Sinaver” (Sakaoğlu, 2001: s. 455) adlı masalda bu hediye kadından erkeğe isteyerek verildiği görülmektedir. “Padişahın Kızının Ahlsızlığı” (Alptekin, 2002: ss. 432-433) adlı masalda ise hediye olarak tercih edilen yüzük erkekten kadına

verilmektedir. Fakat kadın bununla yetinmeyip erkekten gizlice mendilini de hatıra olarak almaktadır. “Benli Dilber” (Alptekin, 2002: s. 278) adlı masalda, bir önceki masalda olduğu gibi, hatıra olarak karşı tarafın haberi olmadan alınan nesne yüzüktür ve bu eylem erkek kahraman tarafından gerçekleştirilmektedir. Yüzüğün hediye olarak görüldüğü bir başka masal “Padişahın Oğluya Hizmetkârı” (Alptekin, 2002: s. 394) adlı masaldır ve yüzük kadın tarafından erkeğe verilmektedir. Diğer masallardan farklı olarak bu masalda hediyeleşme karşılıklıdır. Kadın kahraman hediye ettiği yüzük karşılığında sevdiği adamdan altın bir tarak alır. Bilindiği gibi yüzük çiftler arasında bağlılığın sembolüdür ve masalarda da hediye olarak tercih edilmesinin sebebi budur. Ayrıca son masalda erkeğin hediye olarak kadına verdiği ürününün altından olduğunun belirtilmesi erkeğin üstünlüğünü göstermek amaçlıdır. Yani hediye alışverişi karşılıklı olsa da erkek kadından üstün olmak zorundadır.

“Şah İsmail” (Alptekin, 2002: s. 446) adlı masalda hediyeleşmenin karşılıklı olarak gerçekleştiği görülmektedir. Hatıra olarak erkeğin verdiği hediye mendil, kadının verdiği hediye ise taraktır. Önceki masalarda olduğu gibi buradaki mendil de masalın sonunda kavuşmaya vesile olacak olan bir hediyedir. Verilen hediyelerin hatıra olması dışında bir özelliği olmamakla birlikte kadının verdiği hediye onlara verilen alana ait bir hediye olduğu görülmektedir.

“Çiftçi Mehmed Ağa” (Boratav, 1969), “Mehmet Ağazade Mehmet Ağa” (Alptekin, 2002) ve “Ahmet Bezirgân” (Seyidoğlu, 2006) adlı masalarda verilen hediyeler arasında şunlar görülmektedir: Cariye, halı, inci, mercan, zümrüt, platin, para, padişahların kızları veya kız kardeşleri. Bu masalarda hediye veren taraf da alan taraf da erkektir. Hediye ilk veren kişilerin maddi durumları yerinde olmasa da tesadüfen buldukları eşyalar çok değerlidir ve bu eşyayı hediye olarak verdikleri kişiler padişahlardır. Padişahlar da bu hediye altında kalmamak için kendilerince daha değerli gördükleri şeyleri hediye olarak geri göndermektedir. Erkeğin gücünü, statüsünü göstermesi açısından önemli bir yere sahip olan hediyeler üstünlük sağlamak amacıyla ve gerektiğinde kadınların hediye olarak kullanılmaktan çekinilmediği görülmektedir. Bu durum kadının erkeğe karşı söz hakkının olmadığını göstermesi açısından önemlidir. Kadın yaratımı olduğu düşünülen bir türde kadının kendini böyle bir konuma düşürmesi koşullar ne olursa olsun rollerin değiştirilemediğinin de göstergesidir aynı zamanda.

Kadınının mekânı ev olduğu için hediyeleşme geleneğinde verdiği hediyeler manevi anlamda değerli olsalar da çok çeşitlilik göstermemektedir. Dolayısıyla hediye çeşitliliğinin görüldüğü durumlar genellikle erkeğin hediye verdiği durumlardır. “Yatalak Mehmet” (Boratav, 2009: s. 142) adlı masalda şehir dışına çıkan Mehmet annesi ve misafirlerine hediyeler almaktadır.

Hediyelerin ne olduğu bilinmemektedir. Misafirlerin cinsiyeti bilinmese de masalda kahramanın annesine yani bir kadına hediye getirdiğinin belirtilmesi kadının ve erkeğin bulunabileceği mekânların üstü kapalı bir şekilde vurgulandığının bir göstergedir.

“Sitti Nusret” (Boratav, 2009: ss. 184-185) adlı masalda kahramanı temsilen annesinin yeni doğan torunlarına verdiği hediyeler görülmektedir. Bu hediyeler sırasıyla elmaslı maşallah, hamayıl ve incili bir çevredir. Verilen hediyelerin hepsi çocukların babalarına ait eşyalardır. Masalda erkek kahraman kendisine ait olan kamusal alandayken kadın kahramanın ona ait olan iç mekânda kaldığı görülmektedir. Ayrıca bundan önceki masalarda olduğu gibi verilen hediyelerin kahramanları kavuşturmak gibi bir özelliğe sahip olduğu da görülmektedir.

Masalarda yapılan iyilik hiçbir zaman karşılıksız kalmaz. Hele de iyiliği yapan kahraman erkeğe ve yola çıkacaksa eldeki bütün imkânlar kullanılarak iyiliğinin karşılığı verilmeye çalışılır. “Dul Kadının Oğlu” (Günay, 2011: s. 16) adlı masalda kahramana verilen hediyeler bir terki altın, bir gümüş hançer, bir filinta, bir de yamçı ve yavuz attır. Bu nesnelere kahramanın çıktığı yolda ihtiyacı olan nesnelere. Çocukluktan itibaren kadına ve erkeğe gerek oynadıkları oyunlar gerekse oynadıkları oyuncaklar vasıtasıyla yapması gerekenler öğretilir. Kadına içsel alana ait olan şeyler öğretilirken erkeğe kamusal alanda neler yapılacağı öğretilir. Erkeklerin gücünü göstermesi için daima kahramanlık gerektiren işler yapması gerekmektedir. Masalda verilen hediyeler de bu durumun yansımasıdır. Erkeğe verilen hediyeler gücü, kuvveti, savaşmayı ve hâkimiyeti temsil ederler.

Yardım etmek amaçlı verilen bir diğer hediye “Fakir Adam” (Günay, 2011: s. 172) adlı masalda içi elmas dolu bir ekmek olarak görülmektedir. Bu bağışı yapan padişahın oğludur. Erkeğin statüsü ne olursa olsun gücünü her alanda göstermesi gerektiğinin bir örneğidir bu masal. Çünkü toplumun erkeğe yüklediği rollere göre erkek her zaman en iyisini yapmak zorundadır. Bunu yapmadığı takdirde erkek bulunduğu çevrenin beklentisini karşılamadığından dışlanacaktır.

“Yaban Tezeği” (Günay, 2011: s. 276) adlı masalda ise kadının yardım etmek için verdiği hediye bir yemeklik mercimektir. Bu da kadının verdiği hediyelerin ev içinden olduğu görüşünü destekler niteliktedir.

Ataerkil sistemin kadınları metalaştırdığı bir uygulama olan başlık parası geleneği masalarda erkeğin gücünü ve sevgisini ispatlaması açısından önemli bir görev üstlenmektedir. “Muradına Nail Olmayan Dilber” (Seyidoğlu, 2006: s. 176) adlı masalda babanın kızını isteyen kahramandan istediği başlık Halep köprüsünün üstüne elmastan saçaklar yaptırmasıdır. “Sıçan

Çocuk” (Günay, 2011: s. 259) adlı masalda kızın babası başlık olarak kendi sarayından daha yüksek bir saray, kahramanla kendi evinin arasına yılanın bile geçemeyeceği bir çeper ve bir tabak yemekle bütün cemaatin doyurulmasını istemiştir. “Avcı Mehmet’in Oğlu” (Günay, 2011: s. 282) adlı masalda başlık olarak istenilenler de şöyledir: Kahraman kızın babasının konağını kaldırıp bir dağın üzerine koyacak, kızın babası kırk kazan yemek pişirecek ve kahramanın bulduğu bir adam bunu yiyecek, yere serpilmiş bir kilo darı toplanacak ve sonuncu bir salkım üzüm sabah namazından sonra kızın babasının önünde olacak. “Üç Şart” (Yavuz, 2002: ss. 341-342) adlı masalda ise kızı isteyen kahramandan gözü kanlı bir devi öldürmesi, devlerin şimşir tarağı ve devlerin aynası başlık olarak istenmiştir. Son olarak “Balıkçı Güzeli” (Günay, 2011: s. 286) adlı masalda istenilen başlık ise kırk katır yükü altındır. Pek çok olağanüstü olaya ev sahipliği yapan masalarda başlık için istenilen hediyelerin de olağanüstü özelliklere sahip olduğu görülmektedir. Bu hediyeleri temin etmek erkeğin gücünü gösterip toplum içindeki statüsünü yükselteceği gibi evlenmek istediği kadına olan sevgisinin de büyüklüğünü göstermenin bir yoludur. Kadının rolü ise masallardan anlaşıldığı kadarıyla erkeğin boyunduruğu altına girip kendine verilen alanda en iyi şekilde hizmet etmektir.

Evlilikle ilgili bir aşama olan kız istemede götürülen hediyeler bir çift kıymetli bilezik, pırlanta taş, pırlantalı yakutlu elmasıraş bir ayna, kelâm-ı kadim (Boratav, 1969: ss. 147-151, 235-239) olarak görülmektedir. Hediyeler bir kadın tarafından başka bir kadına verilmektedir. Masalarda kadın hediye olarak Kur’an’ı kabul etmiştir. Bu da zaman zaman kadınların maddi değeri yüksek olan hediyeleri değil manevi olarak anlamı olan hediyeleri tercih edebileceğinin bir göstergesidir.

Evlilikle ilgili olarak verilen son hediyeler yüz görümlüğü adı altında erkeğin kadına verdiği hediyelerdir. Bu hediyelerden ilki “Allah Kerim, Padişahın Oğlu Erim” (Boratav, 1969: s. 276) adlı masalda yakut bir yüzük olarak görülürken; ikincisi “Yaşlı Kadınlar” (Sakaoğlu, 2001: s. 439) adlı masalda kırmızı bir altın olarak görülmektedir. Erkek bu hediyeyi kadına vermek zorundadır. Çünkü âdetler bunu gerektirmektedir. Şayet bu hediyeleri vermezse toplum tarafından kınanır.

“Müezzin” (Günay, 2011: s. 92) adlı masalda ailenin reisinin şehir dışına çıkması gerekmektedir ve kızlarına evden dışarı çıkmamalarını tembihler. Çünkü bakire bir kızın, hangi nedenle olursa olsun ev içinden ayrılması iffetine zarar gelmesi anlamındadır (Özünel, 2006: s. 42). İffetine zarar geldiği için de cezalandırılması gerekmektedir. Masal ödülleri ancak bağımlı kadın tiplerine sunar (Sezer, 2015: s. 19). Bu masalda da bağımlı olan kadın küçük kız kardeşidir ve

karşılığında hediye olarak babasının sahip olduğu bütün malları almıştır. Kadının bulunduğu aile içindeki erkeğe bağımlı olmak gibi bir zorunluluğu olduğu görülmektedir.

Masal metinlerinde kadın kahramanların zaman zaman erkeğe ait olan alanlarda yer alabileceği görülmektedir. Genellikle kadınlar bu alanlarda güçlerini göstermek için erkek kılığında görülürler. Yolculuğa erkek elbiseleri içinde çıkmak, dışsal alanın eril olduğunun kabulüdür (Sezer, 2015: s. 39). “Fesliğenci Kızı” (Boratav, 2009: ss. 130-132) adlı masalda kadın kahraman tam olarak bu şekilde görülür. Sevdiği erkeğin peşinden giden kadın erkek kılığında karşısına çıkar ve satranç oynamayı teklif eder. Bu oyunu elbette ödüllü bir oyundur. Erkek kahraman oyun kaybettiğinde ona verilecek ödül cariyedir –ki bu cariyeye kadın kahramanın kendisidir. Kadın kahraman kazandığında ise aldığı ödüller altın hamayıl, altın saat ve ipek poşudur. Kadın tarafından erkeğe sunulabilecek hediye kadının cinselliği olduğu görülmektedir. Burada amaç dostluk kazanmak gibi görünse de nihai hedef kadının sevdiği erkeği elde etmesidir. Kadının erkeğe ait olan bir alanda bulunması ona yüklenen rollere aykırı olsa da görülmektedir ki zaman zaman kadınlar da sevdiği erkeğin peşinden gidebilir. Masalda kadın her ne kadar kahramanlık yapmış olsa da bilinmektedir ki masalın sonunda kahramanca davranışları bırakıp kendisine ait olan alanda kendisinden beklenen iyi eş ve iyi anne olmak gibi davranışları sergileyecektir.

Masallarda ödül olarak verilen hediyeler genellikle yapılan iyi bir iş karşılığında verilirler. Verilen ödüller sırasıyla şöyledir: Bir torba altın (Boratav, 2009: s. 167), bir miktar para, bir avuç altın, bir kese altın, iki heybe altın (Seyidoğlu, 2006: ss. 35-37, 55, 173, 240), padişahın kızı, yedi deve yükü altın, para (Sakaoğlu, 2001: ss. 281, 414), kadın (Alptekin, 2002: s. 317). Ödüllerin çoğunlukla erkekler tarafından verildiği görülmektedir. Verilen ödül miktarlarının erkeklerin statülerine bağlı olarak şekil aldığı tespit edilmiştir.

Müjdelik haber getirmenin karşılığı olarak verilen hediyeler arasındadır. Bir masalda bin lira (Boratav, 1969: s. 98) başka bir masalda bir tabak altın (Seyidoğlu, 2006: s. 242) müjdelik olarak kadınlar tarafından sevdiği adamlardan haber getiren kişilere verilmiştir. Müjdelikte de miktarı belirleyen kişinin maddi durumudur. Sevdiği adamdan haber getiren kişiye müjdelik veriyor olması yine kadının konumuyla alakalıdır. Kadının evin dışına çıkması uygun görülmediğinden böyle bir yola başvurduğu görülmektedir. Bir başka masalda da yine kaybolan kişinin ailesi tarafından müjdelik olarak miktarı belirtilmeyen para verildiği belirtilmektedir (Günay, 2011: s. 293). Son olarak müjdelik olarak verilen hediye konak ve cariyeye olarak görülmektedir (Sakaoğlu, 2001: s. 421). Bu hediye ise padişah tarafından verilmiştir. Görülmektedir ki kişinin maddi durumu iyiyse imkânlar dâhilinde en iyi hediyeyi vermektedir.

Kadının ve erkeğin verdiği müjdelikler kıyaslandığında erkeğin üstünlüğü burada da görülmektedir.

Bahşiş, yapılan yardımlar karşılığında yalnızca bir masalda, üç altın (Seyidoğlu, 2006: s. 133) olarak verilmektedir. Erkek kahraman kendisine yardım eden olağanüstü özelliklere sahip kişilere vermiştir bu hediyeyi.

Masallarda rüşvet yapılması hoş karşılanmayacak bir işi yaptırmak amacıyla verilmektedir. Bu hediye türünün karşılaştığı ilk masal “Helvacı Güzeli” (Günay, 2011: s. 221) adlı masaldır. Masalın kötü karakterli erkek kahramanı sevdiği kadını kandırması için yaşlı bir kadına birkaç tane altını rüşvet olarak verir. Başka masalarda da (Günay, 2011: s. 156, 229; Seyidoğlu, 2006: s. 313) yaşlı bir kadının evinde kalmak için erkek kahramanlar bir avuç altını rüşvet olarak vermektedir. Masallarda yaşlı kadınla bir erkeğin birbirlerinin mekânlarında rahatça bulunabildikleri görülmektedir. Bunun sebebini Özünel (2006: 79) “yaşlı kadınlar cinsel işlevlerini tamamlayarak bir anlamda işlevsizleşmişlerdir” şeklinde açıklamaktadır. Kadın cinsel olarak çekiciliğini ya da işlevselliğini kaybettiği anda erkekle aynı alana girme özgürlüğünü elde eder. Hediyeleşme geleneği üzerinden de bu görülmektedir.

Rüşvetin bir başka masalda (Seyidoğlu, 2006: s. 104) kadınlar tarafından cadı kadına, toplum tarafından hoş karşılanmayacak bir işi yaptırmının karşılığında, bir avuç altın olarak verilmektedir. Bu da göstermektedir ki kadın hoş karşılanmayacak bir iş yapacağı zaman toplum tarafından dışlanmış bir başka kadından yardım almaktadır. Bunun altında yatan sebep ise kadının kendine yüklenen iyi ve saf olma rolünü elinde tutmaya çalışmasıdır.

Alışılmışın dışında olayların görülebileceği masalarda, verilen hediyelerde de olağanüstü özellikler görülmektedir. Bu doğrultuda ele alınacak olan ilk hediye elmadır. Evlilikte en önemli unsur çocuktur. Çocuksuzluk motifinin işlendiği masalarda erkek kahramanlara olağanüstü güçlere sahip olduğuna inanılan birisi tarafından elma hediye edildiği görülür (Boratav, 1969: 176; Günay, 2011: s. 150; Seyidoğlu, 2006: s. 142; Sakaoğlu, 2001: s. 356; Yavuz, 2002: s. 281). Bilindiği gibi elma zürriyetin sembolüdür ve genellikle yaşlı bir derviş tarafından erkeklere verilmektedir. Kutsalla ilintili olan hediyeler erkekler tarafından verilmektedir. Bunun bu şekilde metinlere yansımalarının sebebi ise ataerkil sistemin bir getirisi. Erkeğin her alanda kadından üstün olduğu düşüncesi her fırsatta metinlerde verilmeye çalışılmıştır.

Olağanüstü olarak nitelendirilebilecek diğer hediyeler şunlardır; üç kıl (Günay, 2011: s. 367), bir tüy, bir çift tüy, üç tel (Seyidoğlu, 2006: ss.154, 202, 217), birkaç kıl, kıl (Sakaoğlu, 2001:

ss. 312, 415). Bu masallarda yüzük dışında verilen hediyelerin hepsi erkeğe verilmiştir. Erkeğin kahramanlığını göstermesi için yardım amaçlı verilen bu hediyeler ataerkil sistemin erkeği kutsallaştırmaya çalışmasının metinlere yansımalarıdır.

Kadının en önemli rolü iffetini ve namusunu sonuna kadar korumak zorunda olmasıdır (Özünel, 2006: s. 35) ve bunu da kendine verilen alanın dışına çıkmamakla sağlayabilir. Çünkü kadın için korunaklı olan tek bölge ona tahsis edilen alan olan evin içidir. Hatta öyle ki zaman zaman bu mekânda bile güven altında değildir. Kadının kendine ait olan alandan çıkması namusa leke getirmesiyle özdeşleşmiştir. Fakat masallarda kadının evden çıkması olağanüstü şekillerde sağlanarak bu durum biraz esnetilmiştir ve bir şekilde kadının bekâretini bozmadığı açıklanır (Sezer, 2010: s. 47). “Ağlayan Nar ile Gülen Ayva” (Alptekin, 2002: s. 452) adlı masalda da kadın olağanüstü şekilde evden çıkmakta, sevdiği erkeğin evine girmekte ve hatıra olarak ayrılığı simgeleyen mendili vermektedir. Verilen hediye kadın tarafından ulaşılması zor olmayan hatta kendi mekânına ait olan bir hediyedir. Bu masalda zaman zaman geleneğin tabularının yıkılabileceği üstelik bunun bir kadın tarafından yapılabileceği görülmektedir.

Her alma bir verme karşılığıdır, doğadaki ve toplumdaki dengeler karşılıklı bir alıp verme üstüne kurulmuştur. “Eşmanip” (Yavuz, 2002: s. 181) adlı masalda da insanlara yapılan yardımın karşılığında kadın kahraman sevdiği adamı bulmayı amaçlamaktadır. İyilik için insanlara dağıttığı hediye parasız ekmektir. Genel olarak masallara bakıldığında sevdiğini arama ya da sevdiğinin peşinden gitme rolü erkeğe aittir. Ama bu masalda erkeğe yüklenen rolü kadının üstlendiği görülmektedir. Bu kadının erkeğe ait olan alanda bulunması demek olsa da bu alana dâhil olmadığı, geçici olarak o alanda olduğu bilinmektedir. Aradığını bulduğunda kendi alanına mutlaka dönecektir. Çünkü kadının ait olduğu alan dışarı değil içeridir.

Toplumsal cinsiyet rolleri kişiye doğduğu anda itibaren yüklendiğinden metinlere de kuvvetli bir şekilde yansıdığı görülmektedir. Çocukluktan itibaren kadına evde kalmak, erkeğe ise evin dışında olmak aşlanır. Dolayısıyla kadına öğretilen kendisine tahsis edilen özel alanda başarılı bir birey olmak, erkeğe öğretilen ise kamusal alanda olup bitenlerle başa çıkmak, mücadele etmek ve kadın üzerinde egemenlik kurmaktır. Ele alınan masallarda da bu durum hediye üzerinden kendini göstermektedir. Hediyeler aracılığıyla erkeğin, kadın ve başka erkekler üzerindeki gücü, hâkimiyeti, statüsü yükseltip dışarıyla olan mücadelesi vurgulanırken; gerek kadına verilen hediyeler gerekse kadının verdiği hediyelere bakılınca onun daima ev içinde olması gerektiği, erkeğe hizmet etmek zorunda olması gerektiği görülmektedir. Ayrıca kadın yaşlandıkça kötü

nitelikler kazanıp art niyetli olurken; erkek yaşlandıkça iyi özellikleri artmaktadır. Bu da yine toplumun kadına ve erkeğe yüklediği anlamların bir yansıması olarak metinlerde görülmektedir.

Sonuç

Hediyeleşme, toplumun yapısı ve beklentilerine göre şekillenmiş hediyeler aracılığıyla fertlerini bir arada tutmaya yarayan, görünürde gönüllülük esasına dayalı bir oluşumdur. İnsanlar sahip olduğu konumu ve gücü kaybetmemek adına toplumun kendinden beklentilerini yerine getirmek zorundadır. Hediyeleşmek de bu beklentiler arasındadır. Kişi kendinden beklenen bu olduğu için istese de istemese de bu geleneğin bir parçası olmak zorundadır. Dolayısıyla hediyeleşme görünürde gönüllü olsa da altında bir zorunluluk yatmaktadır.

İtibar elde etmede hediyeleşmenin önemli bir kültürel gelenek olduğu söylenebilir. Bu bağlamda kişinin hediye vermesi itibarını artırır. Masallarda, değerli ve ulaşılması zor nesnelerin hediye olarak tercih edilmesi, hediye veren kişinin toplum içindeki statüsünü artırıcı işleve sahiptir.

Hediyeler vasıtasıyla oluşturulmuş sembolik bir dil olduğu tespit edilmiştir. Örneğin; hediye olarak erkeğin yüzük vermesi evlilik isteğinin bir yansımasıyken; mendilin zaman zaman ayrılığı zaman zaman sevgiyi anlatan bir sembol olduğu görülmektedir. Buna ek olarak çalışmada kadının hediye olarak verildiği ve barışı simgelediği de görülmektedir.

Hediye verici pozisyonundaki kişinin, kadın erkek fark etmeksizin, toplumun beklentilerine göre, hediye verdiğinde itibarı artarken kendisinden beklenen hediye verme eylemini gerçekleştirmediğinde itibar kaybına uğradığı tespit edilmiştir.

Kadının ve erkeğin ait olduğu uzamlar kuşaktan kuşağa metinler vasıtasıyla aktarılmıştır. Metinlerden hareketle kadının mekânının özel alan/ev içi, erkeğin mekânın ise kamusal alan olduğu tespit edilmiştir. Bu durum verilen hediyelerde de kendini göstermiştir. Erkekten istenen kamusal alana ait olan, gücünü gösteren hediyeler vermesidir. Söz konusu kadın olduğunda ise böyle bir durum görülmemiştir. Erkek verdiği hediyelerle gücünü ve sevgisini ispatlarken; kadın verdiği hediyelerle kendine tahsis edilen kısıtlı alanda yeteneklerini göstermektedir.

Metinlerdeki hediyeleşmeden hareketle ağırlıklı olarak kadının hediye alan kişi, erkeğin ise hediye veren kişi konumunda olduğu tespit edilmiştir. Kadının hediye verdiği durumlar tespit edilmiş olmakla birlikte özellikle sevgili olma halinde erkeğin daha çok hediye verdiği görülmüştür.

Kadın ve erkek arasında alınıp verilen hediyelerde bir kalıplaşma olduğu görülmekle birlikte hediye alıp vermede cinsiyetin belirleyici bir rol üstlendiği görülmüştür.

Metinlerde kadınlara verilen hediyelerin altın tarak, kolye, bilezik gibi genelde dış güzelliği tamamlayıcı unsurlar olduğu görülürken; erkeğe verilen hediyeler at, kama, yamçı gibi gücü, savaşmayı temsil eden hediyelerdir. Buradan hareketle kadınlara yüklenen rollerden birinin güzel görünmek olduğu tespit edilirken; erkeğe kuvvetli, savaşçı ve hâkim güç olmak gibi roller yüklendiği tespit edilmiştir. Hediyeler vasıtasıyla kadın ve erkeğin rollerinin pekiştirildiği görülmüştür. Buradan ve kadının hediye olarak verildiği masallardan hareketle, kadının nesneleştirildiği tespit edilmiştir.

Kaynakça

- Akay, A. (1999). Armağan. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Akın, E. (1991). “Ananın Aile İçindeki Rolü”, Türk Aile Ansiklopedisi, T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, C. 1, s. 110-113.
- Akın, E.(1991). “Türk Ailesinde Babanın Rolü ve Yeri”, Türk Aile Ansiklopedisi, T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, C. 1, s. 148-214.
- Alptekin, A.B. (2002). Taşeli Masalları. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Bardakoğlu, A. (1998). “Hediyeleşme Maddesi”, Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.17, s. 151-155.
- Bhasin, K. (2003). Toplumsal Cinsiyet Bize Yüklenen Roller. (Kader Ay, Çev.) İstanbul: Kadınlarla Dayanışma Vakfı Yayınları.
- Boratav, P. N. (1969a). Az Gittik Uz Gittik. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Boratav, P.N. (1969b). 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Boratav, P.N. (2009). Zaman Zaman İçinde. Ankara: İmge Kitabevi.
- Boratav, P.N. (2013).100 Soruda Türk Folkloru. Ankara: BileSu Yayıncılık.
- Dökmen, Z. (2006). Toplumsal Cinsiyet. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

- Elçin, Ş. (2004). Halk Edebiyatının Giriş. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ersoy, E. (2009). “Cinsiyet Kültürü İçerisinde Kadın ve Erkek Kimliği”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 19, S. 2, s. 209- 230.
- Günay, U. (2011). Elazığ Masalları ve Propp Metodu. Ankara: Akçağ Yayınları.
- İmamoğlu, O. (1991). “Aile içinde Kadın-Erkek Roller”, Türk Aile Ansiklopedisi, T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, C. 3, s. 832-835.
- Kaşgarlı M. (1985). Divanü Lügat-it-Türk. (Besim Atalay, Çev.) Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Özünel, E. (2006). Masal Mekânında Kadın Olmak. Ankara: Geleneksel Yayınları.
- Özünel, E. (2013). “Halk Anlatılarında Aramağan-Erginleme İlişkisi”, Gazi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S. 12, s. 59-65.
- Sakaoğlu, S. (2002).Gümüşhane ve Bayburt Masalları. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Seyidoğlu, B. (2006). Erzurum Masalları. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Sezer, M. (2015). Masallar ve Toplumsal Cinsiyet. İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Tarama Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1963.
- Tuğlacı, P. (1983). Okyanus Ansiklopedik Sözlük. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Türkçe Sözlük, Türk Tarih Kurumu Basım Evi, Ankara, 1998.
- Vatandaş, C. (2012).“Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı”, Sosyoloji Konferansları Dergisi, S. 35, s.29-56.
- Yavuz, M. H. (2002). Masallar ve Eğitimsel İşlevleri. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.